

Evaluation of the Effect of Person-Environment Fit on Life Satisfaction of the Elderly with the Mediation of Sense of Community Dimensions (Case Study: Zafaraniyeh neighborhood of Tabriz)

Raheleh Abdollahi ^{1*}, Elnaz Shakouizade ²

1. Assistant Professor, Department of Architecture, Mamaghan Branch, Islamic Azad University, Mamaghan, Iran

2. Master of Architecture, Academic staff member of Technology Development and Entrepreneurship Faculty, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

Highlights:

Seniors' satisfaction is primarily shaped by positive perceptions of their neighborhood environment and housing, mental health, and family relationships, and it increases with the enhancement of a sense of social belonging.

ARTICLE INFO

EXTENDED ABSTRACT

UPK, 2026

VOL. 10, Issue 2, PP, 75-93

Received: 13 Sep 2025

Accepted: 05 Jun 2026

Article Type:

Research article

Keywords: Personal characteristics, Environmental characteristics, Activity-travel pattern, Elderly satisfaction

Cite this article:

Abdollahi, R., Shakouizade, E. (2026). Evaluation of the Effect of Person-Environment Fit on Life Satisfaction of the Elderly with the Mediation of Sense of Community Dimensions (Case Study: Zafaraniyeh neighborhood of Tabriz). *Urban Plan Knowl*, 10(2), 75-93.

DOI:

[10.22124/UPK.2026.31679.2065](https://doi.org/10.22124/UPK.2026.31679.2065)

Introduction: In recent decades, with the rapid aging of urban populations, issues related to the elderly have become an important topic in urban research and management of neighborhoods. On the other hand, this rapid growth has further highlighted the importance of issues related to quality of life in old age (Momtaz, Fallahi & Delbari, 2018:92). Therefore, identifying factors that contribute to the quality of life and well-being of the elderly is essential (Ibrahim, Momtaz & Hamid, 2013). Among these, life satisfaction, as a key indicator of quality of life in the elderly, refers to individuals' cognitive assessment of their living conditions. The satisfaction is not only related to their physical and mental health but is also influenced by their living environment and daily activities. On the other hand, the living environment is perhaps a crucial issue for the elderly because older adults have a more limited sphere of activity compared to other age groups, and their desire to interact with their living and surrounding environment is greater (Phillips, Siu, Yeh & Cheng, 2004).

So far, existing studies that have examined the impact of neighborhood and environment characteristics on the well-being of the elderly have primarily focused on either the built environment (Burton, Mitchell & Stride, 2011; Sarkar, Gallacher & Webster, 2013) or the social environment (Cramm, Van Dijk & Nieboer, 2013; Lane et al., 2020). In this context, assessing the relationship between the elderly's interaction with the neighborhood environment and their life satisfaction requires more precise investigation. For this purpose, one of the most important theories that can best complement the present research and evaluate the nature of this interaction is the Person-Environment Fit (P-E fit) theory.

*Corresponding Author: Ra.Abdollahi@iau.ac.ir

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Methodology: Based on the literature review, the present study has selected the life satisfaction analysis framework of Zhang, Lu, and Wang (2022) as its conceptual research model. In this model, personal-environmental characteristics and activity-travel patterns are considered as independent variables and indicators for measuring person-environment fit. Unlike previous studies that evaluated the social environment as an independent variable in the person-environment fit model, the current study examines sense of community as a mediating variable and, according to Zhang, Lu, and Wang's (2022) model, divides and analyzes it into two separate aspects: social (people-oriented) and spatial (place-oriented). Socio-economic and individual characteristics have also been considered as control variables. This research falls under descriptive-analytical studies. The statistical population of the study includes elderly people over 60 years old residing in the Zafaraniyeh neighborhood of Tabriz, who have mental health and no symptoms of cognitive disorders. Data were collected through a researcher-made questionnaire tool with in-person visits by the researcher to the respondents' residences. The questionnaire consisted of 43 questions with five-point Likert scale items. Only completed questionnaires, which ultimately resulted in 152 valid samples, were included in the analysis. The validity of the questionnaire was confirmed through content validity method under the supervision of domain experts, with only minor modifications applied. The reliability of the research instrument was also confirmed with a Cronbach's alpha coefficient of 0.754. For data analysis, SPSS26 software was used, along with correlation tests and linear multivariate regression to examine relationships and measure direct and indirect effects of the variables.

Results: The conceptual research model was examined using Pearson correlation test to analyze the relationships between variables. The results indicated that in the studied area, there is a strong correlation between P-E fit and seniors' satisfaction with a coefficient of ($r=0.755$), and between SoC and seniors' satisfaction with a coefficient of ($r=0.915$), at a significance level of less than 1%. In other words, dimensions of sense of community play a significant and crucial role in determining the life satisfaction of the elderly. Furthermore, the test results indicate a significant relationship between all components of the P-E fit theory and both dimensions of sense of community with satisfaction at a probability level of less than 1%. The strongest correlation was observed between housing status and the place aspect of sense of community with a coefficient of 0.988, while the weakest correlation was between family and relatives contact and mental health with a coefficient of 0.627. In other words, according to the correlation values, SoC plays a significant role in predicting seniors' satisfaction, whereas contact with family and relatives has a weaker relationship with enhancing quality of life. Regarding socio-economic and individual characteristics, the findings revealed that elderly living with their spouses reported higher satisfaction compared to those living alone or with their children. Additionally, length of residence and economic status showed a positive effect on satisfaction. In terms of housing type, older adults living in private villas reported high levels of satisfaction. Conversely, individuals with higher education levels reported lower life satisfaction, indicating an inverse relationship between these two variables. It is noteworthy that no such relationship was observed between other individual factors such as age or gender and satisfaction.

Discussion: To determine the impact of variables on the satisfaction of elderly residents in the Zafaraniyeh neighborhood of Tabriz, a multiple linear regression analysis was used. The test results indicate a high level of satisfaction derived from the research components, where personal characteristics with a coefficient of 0.605, compared to environmental characteristics with a coefficient of 0.291, have a higher degree of importance due to their greater direct impact. Regarding the aspects of SoC affecting satisfaction, the results showed that the place aspect with a coefficient of 0.669 has the greatest impact, while the people aspect with a coefficient of 0.266 has the least impact. Therefore, the place aspect of SoC holds higher importance than the people aspect. This finding confirms the significance of place attachment, trust in the neighborhood, and satisfaction with the built environment, through which the elderly gain greater satisfaction. On the other hand, according to the findings, personal characteristics have a positive effect on both aspects of SoC, while environmental characteristics only affect the spatial dimension of SoC. Additionally, the activity-travel patterns of the elderly have an inverse effect on the people aspect of SoC and a positive effect on its place aspect. Specifically, seniors who prefer to conduct their daily activities in the shared neighborhood space exhibit a higher sense of spatial belonging, which ultimately leads to greater life satisfaction.

Conclusion: Considering the rapid aging phenomenon in urban societies and the role of various dimensions of the living environment and their interrelationships in the satisfaction of elderly, identifying key and mediating factors affecting their satisfaction is crucial. This is because these factors and their governing relationships influence the lived experiences of the elderly and impact their level of life satisfaction. Accordingly, the present study aimed to analyze the relationship and the direct and indirect effects of the P-E fit theory and activity patterns on the life satisfaction of the elderly, mediated by dimensions of SoC, in the Zafaraniyeh neighborhood of Tabriz. Based on correlation values, the findings revealed that, firstly, SoC and, secondly, P-E fit play significant roles in predicting seniors' satisfaction. According to the impact coefficient values, it was inferred that both P-E characteristics influence elderly satisfaction both directly and indirectly through the mediation of SoC. Thus, the mediating role of SoC aspects on satisfaction was confirmed, with the direct effect of personal characteristics and the indirect effect of environmental characteristics being more prominent in terms of importance. On the other hand, activity-travel patterns have a positive indirect effect on seniors' life satisfaction through the place aspect of SoC. In other words, P-E harmony not only directly but also indirectly—through the mediation of SoC and activity patterns—plays a decisive role in predicting the satisfaction. Therefore, it can be claimed that seniors in environments aligned with their individual needs and values, while maintaining social roles and voluntary activities and subsequently enhancing SoC, enjoy higher satisfaction.

ارزیابی اثر انطباق شخص-محیط بر رضایت از زندگی سالمندان با میانجی‌گری ابعاد حس جمعی (محدوده مورد مطالعه: محله زعفرانیه تبریز)

راحله عبدللهی^{۱*}، الناز شکوئی‌زاده^۲

۱. استادیار گروه معماری، واحد ممقان، دانشگاه آزاد اسلامی، ممقان، ایران

۲. کارشناس ارشد مهندسی معماری، عضو هیات علمی دانشکده توسعه فناوری و کارآفرینی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

نکات برجسته:

رضایت سالمندان عمدتاً تحت تأثیر ادراک مثبت از محیط محله و مسکن، سلامت ذهن و روابط خانوادگی شکل می‌گیرد و با ارتقای حس تعلق جمعی افزایش می‌یابد.

چکیده

اطلاعات مقاله

بیان مسئله: با توجه به پدیده رشد سریع جمعیت سالمند در مناطق شهری و نقش حیاتی محیط سکونت بر کیفیت زندگی سالمندان و تأثیر کلیدی رضایت آنها بر سلامت روانی جامعه، مطالعه میزان تأثیر انطباق شخص-محیط بر رضایت سالمندان ضرورت دارد.

هدف: ارزیابی رضایتمندی سالمندان با تحلیل رابطه و اثرگذاری نظریه انطباق شخص-محیط و الگوهای فعالیت-سفر با میانجی‌گری ابعاد حس جمعی است.

روش: مطالعه حاضر در دسته مطالعات توصیفی-تحلیلی قرار دارد. جامعه مورد مطالعه، سالمندان مقیم محله زعفرانیه تبریز هستند. داده‌ها از طریق ابزار پرسشنامه جمع‌آوری گردیده که شامل ۱۵۲ نمونه است. پایایی پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۵۴ تأیید و به منظور تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS26، آزمون‌های همبستگی و رگرسیون چندمتغیره بر روی متغیرها اعمال گردید.

یافته‌ها: تحلیل داده‌ها نشان داد احساس جمعی و ویژگی‌های شخصی-محیطی به ترتیب با ضرایب ۰/۹۱۵ و ۰/۷۵۵ نقش مهمی در پیش‌بینی رضایت سالمندان دارند. این دو متغیر علاوه بر تأثیر مستقیم از طریق تقویت حس جمعی به‌طور غیرمستقیم نیز بر رضایت اثرگذار هستند که اثر مستقیم ویژگی‌های شخصی (۰/۶۰۵) و اثر غیرمستقیم ویژگی‌های محیطی (۰/۷۴۲) حائز اهمیت فراوان می‌باشند. الگوی فعالیت-سفر نیز به‌طور غیرمستقیم و از طریق بعد مکانی حس جمعی (۰/۱۸۱) اثر مثبت بر رضایت دارد. در کل سالمندان احساس تعلق بالاتری از بعد مکانی گزارش کردند.

نتیجه‌گیری: مجموع اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها نشان داد، تأثیر کلی انطباق شخص-محیط به واسطه-برخورداری از میانجی-گری احساس جمعی بیشتر می‌باشد. یعنی هرچه بهره‌مندی سالمندان از ابعاد حس اجتماع بیشتر باشد، با ارتقای تعلق مکانی میزان رضایت از زندگی در سطح مطلوب‌تری قرار می‌گیرد. از این‌رو میزان سازگاری محیط با نیاز و خواسته‌های سالمند نقش مهمی در پیش‌بینی رضایت از زندگی سالمندان به‌طور مستقیم و به واسطه حس جمعی به‌طور غیرمستقیم ایفا می‌کند. این چارچوب می‌تواند مبنای ارزشمندی برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در جهت بهبود کیفیت زندگی شهری سالمندان ارائه دهد.

دانش شهرسازی، ۱۴۰۵

دوره ۱۰، شماره ۲، صفحات ۹۳-۷۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۵

نوع مقاله:

پژوهشی

کلیدواژه‌ها ویژگی‌های شخصی، ویژگی‌های محیطی، الگوی فعالیت-سفر، رضایتمندی سالمندان

ارجاع به این مقاله:

عبدللهی، راحله، شکوئی‌زاده، الناز. (۱۴۰۵). ارزیابی اثر انطباق شخص-محیط بر رضایت از زندگی سالمندان با میانجی‌گری ابعاد حس جمعی (محدوده مورد مطالعه: محله زعفرانیه تبریز). دانش شهرسازی، ۱۰(۹)، ۷۵-۹۳.

DOI:

10.22124/UPK.2026.31679.2065

نویسنده مسئول: Ra.Abdollahi@iau.ac.ir

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

بیان مسئله

در دهه‌های اخیر با پیر شدن سریع جمعیت شهرها، مسائل مرتبط با سالمندان به موضوعی مهم در پژوهش‌های شهری و چالشی اساسی برای برنامه‌ریزی و مدیریت محله‌ها و جوامع شهری تبدیل شده است. از این رو، ارائه خدمات ضروری به سالمندان ساکن در مناطق شهری برای پشتیبانی از زندگی روزمره آنان در شهرها امری حیاتی محسوب می‌شود. این رشد سریع جمعیت سالمندان، فشارهای اجتماعی و اقتصادی بر تمام کشورها را افزایش داده و اهمیت مسائل مرتبط با کیفیت زندگی در دوران سالمندی را پررنگ‌تر کرده است (Momtaz, Fallahi & Delbari, 2018). به عبارتی برای مقابله با این پدیده سریع سالخوردگی جمعیت، شناسایی عواملی که به کیفیت زندگی و رفاه روانی سالمندان کمک می‌کنند، ضروری است (Ibrahim, Momtaz & Hamid, 2013).

در جامعه ایرانی با عنایت به جایگاه والای فرهنگی و معنوی سالخوردگان، اهمیت توجه به کیفیت زندگی و سلامت روان این گروه سنی دو چندان است. در این میان رضایتمندی به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی و بهزیستی روانی در سالمندان به ارزیابی شناختی افراد از شرایط زندگی خودشان اشاره دارد که علاوه بر اینکه به سلامت جسمانی و روانی آنها مربوط می‌شود، بلکه تحت تأثیر محیط زندگی و فعالیت روزمره آنها نیز قرار دارد؛ از سوی دیگر رضایتمندی نه تنها بر کیفیت زندگی افراد مسن، بلکه بر سلامت خانواده و جامعه نیز تأثیرگذار است. محیط زندگی شاید به این دلیل برای سالمندان یک مقوله مهم به شمار می‌آید که افراد مسن دارای فضای فعالیت محدودتری نسبت به سایر گروه‌های سنی هستند و تمایل آنها به تعامل با محیط زندگی و محیط اطرافشان بیشتر است (Phillips, Siu, Yeh & Cheng, 2004).

تاکنون، مطالعات موجود که به بررسی تأثیر ویژگی‌های محیط زندگی و محله بر بهزیستی سالمندان پرداخته‌اند، عمدتاً بر محیط ساخته‌شده (Cramm, Van Dijk & Burton, Mitchell & Stride, 2011; Sarkar, Gallacher & Webster, 2013) یا محیط اجتماعی (Nieboer, 2013; Lane, Wong, Mocnik, Song, & Yuen, 2020) تمرکز داشته‌اند. در این بین ارزیابی رابطه بین تعامل سالمندان با محیط محله و رضایتمندی نیاز به مطالعه دقیق‌تری دارد. برای این منظور یکی از مهم‌ترین نظریه‌هایی که می‌تواند به بهترین شکل مکمل پژوهش حاضر باشد و چگونگی تعامل با محیط را مورد ارزیابی قرار دهد، نظریه انطباق شخص-محیط است. نظریه انطباق شخص-محیط به عنوان میزان هماهنگی بین ساکنان و شرایط محیطی تعریف شده است (Kahana, Lovegreen & Kahana, 2003) و فرض می‌کند که مناسب بودن فضای زندگی در دوران سالمندی به سازگاری متقابل بین نیازهای سالمندان و شرایط محیطی بستگی دارد (Momtaz et al, 2018) و مستلزم سنجش میزان رضایت از ویژگی‌های شخصی و محیطی محله از دیدگاه سالمندان است، چون سالمند ممکن است با وجود محدودیت‌های جسمی، به دلیل روابط قوی و محیط زندگی مناسب، رضایت بالایی از زندگی گزارش دهد. از طرف دیگر طبق نظریه فعالیت، سالمندان با حفظ فعالیت‌های اجتماعی و جایگزینی نقش‌های از دست‌رفته (مانند بازنشستگی) با فعالیت‌های جدید می‌توانند رضایت از زندگی را افزایش دهند (Havighurst, 1961). با عنایت به تحقیقات انجام گرفته در خصوص کیفیت زندگی سالمندان ایرانی، مطالعه‌ای که نقش تعامل سالمندان با محیط محله و الگوی فعالیت را در ارتقای سلامت و رضایت افراد مسن مورد ارزیابی قرار دهد تا بحال نادیده انگاشته شده است. بنابراین، اهمیت مطالعه‌ای مبنی بر این مسئله که میزان تأثیر انطباق شخص-محیط و الگوی فعالیت-سفر بر رضایت سالمندان ایرانی مورد ارزیابی و به‌عنوان شاخصی برای تعیین کیفیت زندگی سالمندان مدنظر قرار گیرد ضرورت دارد. از سوی دیگر چون الگوهای فعالیت در فضای مشترک محله اتفاق می‌افتد که مربوط به مفهوم احساس جمعی می‌شود. از این‌رو در نظر گرفتن نحوه اثرگذاری ابعاد احساس جمعی، علاوه بر بررسی رابطه و میزان تأثیر ویژگی‌های شخصی-محیطی محله و الگوی سفر-فعالیت بر رضایتمندی سالمندان، می‌تواند بینش‌های ارزشمندی برای طراحی محیط‌های دوستدار سالمند ارائه دهد. علاوه بر آن برخلاف مطالعات قبلی که محیط اجتماعی به عنوان متغیر مستقل ارزیابی شده است، این مطالعه بر احساس جمعی به عنوان متغیر میانجی بین ادراک محیط محله و رضایت تمرکز دارد. بدین ترتیب، شناخت نقش واسطه‌ای حس جمعی در این رابطه، به درک بهتر چگونگی تقویت تعاملات اجتماعی و حس تعلق سالمندان به محیط زندگی کمک می‌کند. بر این اساس سوالات مطرح در مطالعه حاضر عبارت است از: ۱- بین انطباق شخص-محیط و ابعاد حس جمعی و رضایت از زندگی سالمندان چه رابطه‌ای برقرار است؟ ۲- انطباق سالمندان با محیط محله و الگوی فعالیت بر رضایتمندی آنها چه تأثیری می‌گذارد؟ ۳- آیا ابعاد حس جمعی بر رضایت از زندگی سالمندان به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم (واسطه‌ای) اثر دارد؟

همانطور که پیش‌تر اشاره شد، پژوهش حاضر با هدف تحلیل ارتباط بین تعامل شخص-محیط و الگوی فعالیت با کیفیت رضایتمندی سالمندان در محله زعفرانیه تبریز به عنوان محدوده مورد مطالعه، با تأکید بر نقش میانجی ابعاد احساس جمعی انجام خواهد شد. محله به عنوان کوچکترین واحد اجتماعی نقش تعیین کننده در شکل‌گیری حس تعلق سالمندان ایفا می‌کند و محله زعفرانیه به عنوان یکی از محلات با بافت اجتماعی و کالبدی ویژه در شهر تبریز تابحال توانسته است بسیاری از ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی خود را حفظ کند. ساکنین این محله با توجه به اینکه از اقشار مختلف شهر تشکیل شده‌اند، این موضوع به دنبال خود تنوع فرهنگی را در پی داشته است. از این‌رو این موضوع مطالعه تجربه زیستی سالمندان در این محله را حائز اهمیت می‌سازد. از طرفی در این محله به عنوان محله‌ای مسکونی سایر کاربری‌ها متناسب با خدمات‌رسانی به اهالی محله شکل گرفته‌اند که این موضوع قابل توجه می‌باشد و همین امر زمینه را برای بررسی کیفیت محیطی و حس تعلق مساعدتر می‌سازد و از این طریق می‌توان ردپای ویژگی‌های محیطی محله را راحت‌تر پیگیری نمود و اثرات آن را در کیفیت رضایتمندی مورد تحلیل قرار داد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند مبنایی برای برنامه‌ریزی‌های آینده در جهت بهبود کیفیت محیط زندگی شهری سالمندان و افزایش سطح مشارکت اجتماعی آنها فراهم آورد.

مبانی نظری

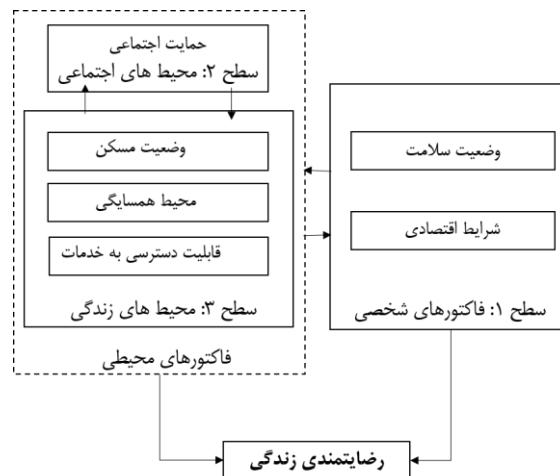
سالمندی دوره‌ای از زندگی است که با تأمین درست نیازهای جسمی، روانی و اجتماعی سالمندان می‌تواند همراه با آرامش، رضایت و لذت باشد، رضایتمندی این گروه سنی نه تنها بر کیفیت زندگی خودشان، بلکه بر سلامت خانواده و جامعه نیز تأثیرگذار است. رضایت از زندگی به عنوان ارزیابی شناختی و کلی از کیفیت زندگی فرد بر اساس معیارهای شخصی تعریف می‌شود (Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985). همچنین به عنوان سطح رضایتی تعریف شده که افراد از محل زندگی خود دریافت می‌کنند و احساس خشنودی آنها از محیط زندگیشان است. به عبارتی این مفهوم را میتوان ارزیابی شخص از جامعه یا مکان زیست خود تلقی نمود. ساکنین یک شهر می‌توانند در صورتی که انتظارات و خواسته‌های آنها با عملکرد شهر مطابقت داشته باشد اظهار رضایت نمایند (Lee, 2021). این مقاله به منظور کمک به ادبیات موجود نخست، درباره اینکه چگونه ادراک سالمندان از محیط ساخته شده و امکانات محله و انطباق آن با عوامل شخصی می‌تواند بر رضایت از زندگی آنها تأثیر بگذارد شواهد بیشتری به همراه الگوهای فعالیت-سفر ارائه می‌دهد؛ دوم، این مطالعه هر دو بعد کالبدی و اجتماعی محله را یکپارچه کرده و ارتباط بین آنها را بررسی می‌کند. به‌طور ویژه، بر احساس جمعی به عنوان میانجی بین ادراک محیط ساخته‌شده محله و رضایت از زندگی تمرکز دارد. در نهایت، این مقاله رابطه بین حس جمعی سالمندان و رضایت آنها را بررسی می‌کند.

نظریه انطباق شخص-محیط^۱

در رابطه با عواملی که بر بهزیستی سالمندان تأثیر می‌گذارند، یکی از مرتبط‌ترین مفاهیم انطباق شخص-محیط است. نظریه انطباق شخص-محیط یکی از چارچوب‌های مهم در مطالعات سالمندی و یکی از ادبیات مرتبط با پژوهش است که بر رابطه متقابل بین ویژگی‌های فردی و محیطی تأکید دارد. این نظریه بیان می‌کند که سازگاری مطلوب و رضایت از زندگی زمانی حاصل می‌شود که بین نیازها، توانایی‌ها و ترجیح‌های فرد با ویژگی‌های محیطی (فیزیکی، اجتماعی و فرهنگی) هماهنگی وجود داشته باشد. این مفهوم اشاره به این دارد که میزان انطباق محیط با نیازهای فرد و توانایی فرد برای سازگاری با محیط، تأثیر عمده‌ای بر بهزیستی فرد دارد (Lawton, 1977, 1985; Kahana, Lovegreen & Kahana, 2003; Phillips, Cheng, Yeh & Siu, 2010; Wahl & Oswald 2010).

بنابراین می‌توان گفت چارچوب انطباق شخص-محیط شامل دو بخش است: بخش شخصی بیشتر به توانایی‌ها و قابلیت‌های فرد برای برآوردن نیازهایش در محیط مربوط می‌شود، در حالی که بخش محیطی به بافتی اشاره دارد که شخص در آن فعالیت می‌کند (Kahana, Lovegreen & Kahana, 2003). در این راستا یان، گائو و برایتونگ (۲۰۱۵) برای این دو بخش (فاکتورهای فردی و محیطی) سه سطح (شکل ۱) در نظر گرفته است که شرایط پایه‌ای سلامت و اقتصاد سالمندان به عنوان عوامل سطح اول و محیط‌های اجتماعی مانند حمایت خانوادگی و محله‌ای و ارتباطات اجتماعی به عنوان عوامل سطح دوم محسوب می‌شوند. همچنین محیط‌های زندگی شامل شرایط مسکن،

محیط همسایگی و دسترسی به خدمات اجتماعی و بهداشتی به عنوان عوامل سطح سوم شناسایی شده‌اند (Yan, Gao & Breitung, 2015). با گذشت زمان، رابطه بین شخص و محیط پویاست و انطباق شخص-محیط یک فرآیند مداوم از سازگاری متقابل است، نه یک حالت ثابت (Zhang, Loo & Wang, 2022).

شکل ۱. عوامل تعیین کننده رضایت از زندگی سالمندان
برگرفته از: Yan, Gao & Breitung, 2015

به عبارتی رضایتمندی به عنوان بخش مهمی از حوزه رضایت از زندگی زمانی حاصل می‌گردد که فرد با محیط اطرافش احساس سازگاری کند (Fernández-Portero, Alarcón & Padura, 2017) و نیازهایش رفع شود (Abdollahi & babazade, 2023). طبق این نظریه انطباق، در ارزیابی میزان رضایت از محل سکونت باید به ویژگی‌های جامعه و تقابل میان نیازهای ساکنین و شرایط محیطی و اجتماعی توجه کرد. همچنین براساس این نظریه، رضایت از محل سکونت می‌تواند تحت تأثیر دسترسی‌پذیری، احساس ذهنی از قابلیت استفاده و میزان تحقق شرایط مادی با نیازهای شخصی ساکنین باشد. علاوه بر این، رضایت از محیط سکونت می‌تواند توسط خصوصیات اجتماعی-دموگرافیک ساکنان، دسترسی به خدمات، امکانات، روابط بین فردی و وضعیت سلامت آنها تحت تأثیر قرار گیرد (Momtaz et al, 2018). براساس این نظریه آنچه که پیشتر بیان شد در جدول ۱ ویژگی‌های شخصی و محیطی موثر بر رضایت سالمندان طبق نظر محققان جمع‌آوری شده است.

جدول ۱. استخراج ویژگی‌های شخصی-محیطی موثر بر رضایت سالمندان براساس چارچوب نظریه انطباق شخص-محیط

محققان	ویژگی‌های شخصی	ویژگی‌های محیطی
Rioux & Werner, 2011	سلامت، اقتصاد، خصوصیات دموگرافیک	ویژگی محل زندگی (زیبایی، ایمنی، محل فعالیت)، دسترسی به خدمات و خرید، روابط اجتماعی با همسایه‌ها، ویژگی‌های داخلی خانه، حمایت محیط فیزیکی، محیط اجتماعی
Yan, Gao & Breitung, 2015	وضعیت سلامت، شرایط اقتصادی	محیط زندگی (شرایط مسکن، محیط همسایگی، قابلیت دسترسی خدمات)، محیط اجتماعی (حمایت اجتماعی)
Fernández-Carro, Módenes & Spijker, 2015; Momtaz, Fallahi & Delbari, 2018	شرایط مادی، خصوصیات اجتماعی-دموگرافیک، روابط بین فردی، سلامت	قابلیت دسترسی، دسترسی به خدمات، امکانات، احساس ذهنی از کاربردی بودن (قابلیت استفاده)
Zhang, Loo & Wang, 2022	خصوصیات اجتماعی-اقتصادی، وضعیت سلامت ذهنی، ارتباط با اعضای خانواده و بستگان	شرایط مسکن، محیط ساخته شده و امکانات محله
karami, Najafi, Javan Forouzande, & Abdollahi, 2022; Mohammadyan, Zanjari, Abolfathi Momtaz, & Delbari, 2022	خصوصیات اجتماعی-اقتصادی	فعالیت و کالبد، آسایش و خیال، اجتماع‌پذیری، دسترسی و ارتباط

در نتیجه رابطه شخص و محیط کلید درک مفهوم انطباق شخص-محیط محسوب می‌شود، این رابطه فرآیندی پویاست که هم توسط شایستگی‌های فردی و هم شرایط محیطی تحت تأثیر قرار می‌گیرد (Zhang et al, 2022). مطابق آنچه که پیشتر بیان شد، براساس این

مفهوم نیاز است تعاملات واقعی بین افراد و محیط سنجش شود و از آنجا که تجربه فضایی روزمره افراد شامل فعالیت‌ها و جابجایی‌ها می‌شود (Loo et al, 2021)، بدین ترتیب این فرصت وجود دارد که با تحلیل الگوهای فعالیت-سفر افراد سالمند، انطباق شخص-محیط را در یک مقطع زمانی خاص درک کنیم. از این‌رو در ادامه به مفهوم نظریه فعالیت در دوران سالمندی پرداخته می‌شود.

نظریه فعالیت

در حال حاضر در مورد دوران سالمندی موفق، اساساً دو مدل نظری کلان وجود دارد نظریه فعالیت^۱ با تأکید بر حفظ فعالیت‌های سازگار با توانایی‌های فرد و نظریه انفکاک^۲ با پذیرش کاهش تعاملات در صورت عدم تطابق با محیط تمرکز دارد. به عبارتی نظریه فعالیت که توسط هوپگ هرست مطرح شده است بر حفظ فعالیت‌ها و نگرش‌های دوره میانسالی تأکید می‌کند و نظریه انفکاک بر جدایی تدریجی از نقش‌های اجتماعی تأکید می‌کند (Havighurst, 1961).

مطابق این نظریه، فعالیت در دوران سالمندی موجب ارتقای سلامتی در این دوره می‌شود. به این ترتیب، سالمندانی که فعالیت‌های خود را ادامه می‌دهند، از طریق ایفای نقش، گسترش روابط، سرگرمی‌ها و پرداختن به علایق تازه، احساس رضایت و آرامش بیشتری تجربه می‌کنند (Melania Jelowdar, Nosrati, & Youmi, 2023). در این خصوص برخی مطالعات نشان داده‌اند که مشارکت در فعالیت‌ها ارتباط مستقیم و مثبتی با بهزیستی سالمندان دارد (Lemon, Bengtson, & Peterson 1972; Matsuo et al, 2003; Warr, 2004). در واقع، زندگی رضایت‌بخش در سالمندی مستلزم سبک زندگی پویا در میانسالی است؛ به‌طوری‌که فرد با حفظ ارتباطات، مشارکت در فعالیت‌های گروهی، مسافرت و سرگرمی‌ها، بهتر می‌تواند پیری موفقیت‌آمیز را سپری کند. برای دستیابی به این هدف، بازتعریف نقش سالمندان در جامعه ضروری است. به‌ویژه باید جایگاه‌های اجتماعی جدیدی برای آنان در نظر گرفته شود که هم ارزش اجتماعی داشته باشند و هم از نظر اقتصادی تأمین‌کننده باشند، زیرا در جوامع امروزی، کار با دستمزد بیش از فعالیت‌های داوطلبانه مورد احترام است (James W, & Vander Zanden, 1997). بنابراین، بازنگری در نگرش به سن و نقش سالمندان، از جمله عواملی است که می‌تواند به پویایی و رضایت آنان در دوران پیری بینجامد (Melania Jelowdar, Nosrati, & Youmi, 2023). از طرفی برنامه‌های فرهنگی و تفریحی ویژه سالمندان، مانند کلاس‌های ورزشی و هنری، به بهبود کیفیت زندگی آنان کمک می‌کند (NIA, 2021).

مطالعات دیگر راه‌های بالقوه‌ای را نشان داده‌اند که الگوهای فعالیت-سفر سالمندان ممکن است بر تعاملات اجتماعی و در نتیجه بر بهزیستی کلی آن‌ها تأثیر بگذارد. در این رابطه، چری و همکاران (۲۰۱۳) مدت زمانی را که سالمندان خارج از خانه سپری می‌کنند - که نشانگر سطح تعامل اجتماعی آن‌هاست - به عنوان شاخصی قوی برای سلامت خودگزارشی شناسایی کردند. بنابراین در بررسی الگوهای فعالیت-سفر افراد در زمینه فضایی، توجه به فضای مشترک بین ساکنان یک محله از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Jacobs, 1992; Kearney, 2006; Sorensen, 2009). برای اینکه الگوهای فعالیت-سفر در فضای مشترک محله اتفاق می‌افتد و این موضوع به مفهوم مهمی به نام احساس جمعی^۳ مرتبط می‌شود که به عنوان یکی دیگر از ادبیات مرتبط با پژوهش در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

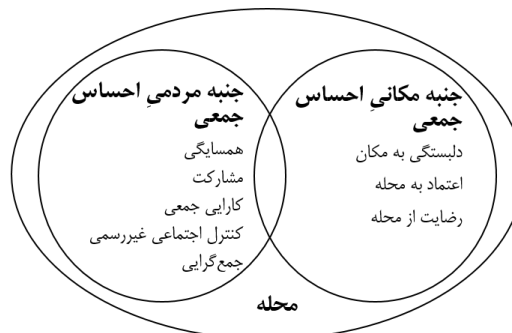
احساس جمعی = حس تعلق به جامعه

احساس جمعی را ساراسون (۱۹۷۴) به عنوان ادراک یکسان با دیگران، وابستگی متقابل با دیگران، تمایل به حفظ این وابستگی متقابل از طریق بخشیدن یا انجام دادن کارهایی برای دیگران که از آنها انتظار انجام آن می‌رود و این احساس که فرد بخشی از یک ساختار بزرگتر قابل اعتماد و پایدار است، تعریف کرده است (Zhang & Zhang, 2017). به عبارتی این احساس طبق نظر ساراسون بخشی از یک ساختار اجتماعی در دسترس، حمایت‌کننده و قابل اتکا است که با ویژگی‌های محیط اجتماعی یک مکان مرتبط است (Cited by Zhang, Loo & Wang, 2023). مک‌میلان و چاویس (۱۹۸۶) به عنوان احساسی که اعضا از تعلق دارند، احساسی که اعضا برای یکدیگر و برای گروه اهمیت دارند و ایمان مشترکی که نیازهای اعضا از طریق تعهدشان به بودن در کنار هم برآورده خواهد شد، تعریف کردند (Cited by Zhang, Loo & Wang, 2022). این دو تعریف پرکاربرد، جنبه‌های اجتماعی یا ارتباطی را برجسته می‌کنند. از این‌رو این حس بر اساس

1. Activity Theory
2. Disengagement theory
3. Sense of Community - SoC

احساس عضویت، این باور که اعضا برای یکدیگر اهمیت دارند و این اطمینان که نیازهای اعضا برآورده خواهد شد شکل می‌گیرد و پایه‌ای است برای اینکه اعضای جامعه بر اساس هنجارهای گروهی احساس، فکر و عمل کنند تا اعتماد بسازند، قوانین را رعایت نمایند و از حمایت متقابل برخوردار شوند (Zhang et al, 2023).

پس می‌توان عنوان کرد احساس جمعی از طریق ایجاد شبکه‌ای از دوستان و آشنایان در قلمرو مشترک توسعه پیدا می‌کند. ولیکن این احساس باید فراتر از رفتارهای شخصی و ارتباطات و به عنوان یک متغیر فراشخصی مطالعه شود (Hill, 1996 Quoted from Moustafa, 2009 & Kim & Kaplan, 2004). قره‌بگلو، غفاری و سمیناراصل (۲۰۲۴) معیارهای شکل دهنده احساس جمعی را عوامل خارجی و ویژگی‌های فیزیکی محیط، عوامل شخصی و ارتباطات و عوامل فرا شخصی معرفی می‌کند. علت اینکه این مفهوم توسط محققین به شیوه‌های مختلفی تعریف شده است، تا حدی به این دلیل است که اصطلاح جامعه می‌تواند هم به جوامع قلمرویی (مانند محله‌های مسکونی) و هم به جوامع ارتباطی (مانند گروه‌های علاقه‌مندی) اشاره داشته باشد (Zhang, Loo & Wang, 2022). از سوی دیگر، برخی محققان استدلال کرده‌اند که هنگام اشاره به جوامع قلمرویی، عنصر مکان در حس جمعی نباید نادیده گرفته شود (Chavis & Pretty, 1999). به طور مشابه، چیپوئر و پرتی^۱ (۱۹۹۹) پیشنهاد کردند که مواردی که ویژگی‌های محیط فیزیکی را منعکس می‌کنند در سنجش حس جمعی گنجانده شوند. لانگ و پرکینز (۲۰۰۳) با انجام تحلیل عاملی تأییدی دریافتند، شاخص رایج این احساس را دلبستگی به مکان تشکیل می‌دهد، آنها یک گام فراتر رفتند و استدلال کردند که جنبه‌های مکانی و اجتماعی به طور جدایی‌ناپذیری به هم مرتبط هستند (Long & Perkins, 2007) و چارچوبی را پیشنهاد کردند که هر دو جنبه مکانی و اجتماعی را در برمی‌گیرد. این چارچوب توسط ژانگ، لو و وانگ (۲۰۲۲) در بافت محله‌ای (شکل ۲) توسعه داده شد که شامل شاخص‌های دلبستگی، اعتماد و رضایت برای بعد مکانی و شاخص‌های همسایگی، مشارکت، کارائی، کنترل و جمع‌گرایی برای بعد اجتماعی است. در این زمینه به منظور تکمیل ادبیات پژوهش لازم است که به رابطه این مفهوم با رضایتمندی سالمندان پرداخته شود. چون محیط محلات پویا هستند و در گذر زمان دچار تغییرات می‌شوند ولی با وجود ماهیت پویای محلات، تحلیل دلبستگی سالمندان و اثرگذاری آن بر کیفیت رضایت سالمندان ارزشمند و قابل توجه است.

شکل ۲. بازنمایی مفهومی حس جمعی در بافت محله (با استفاده از برخی کلیدواژه‌های اقتباس شده از لانگ و پرکینز ۲۰۰۷)،

برگرفته از: Zhang, Loo & Wang, 2022

ارتباط احساس جمعی و رضایت از زندگی سالمندان

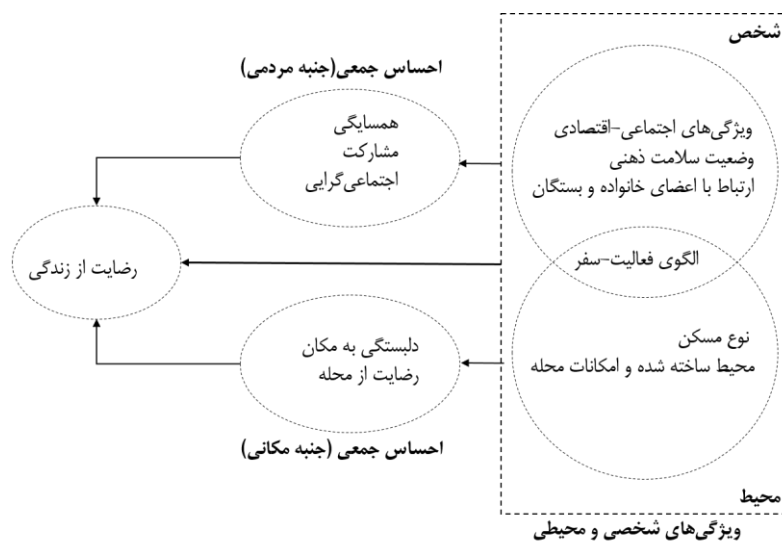
رابطه بین حس جمعی مردم و بهزیستی توسط پژوهشگران در نقاط مختلف جهان مورد مطالعه قرار گرفته است. در ایتالیا، پریزا و همکاران^۲ (۲۰۰۱) نشان دادند که حس جمعی رابطه مثبتی با رضایت از زندگی، هم در کلان‌شهرها و هم در شهرهای کوچک دارد. در مطالعات جدیدتر در پکن، ژانگ، لو و وانگ (۲۰۱۷) در مطالعه روی زوج‌های بالای شصت سال، ارتباط مثبت معناداری بین رضایت از زندگی و حس جمعی را گزارش کردند.

از طرفی تحقیقات نشان می‌دهد، احساس رضایت از محیط سکونت نه تنها منجر به نگرش مطلوب ساکنان نسبت به محل زندگی خود می‌شود، بلکه سبب تقویت پیوندهای عاطفی و ایجاد حس تعلق مکانی نیز می‌گردد. در این زمینه، مطالعات تأکید دارند رضایتمندی سکونت

1. Chipuer & Pretty

2. Prezza, Amici, Roberti & Tedeschi

قوی‌ترین ارتباط را با مفهوم حس تعلق مکانی دارد (Giuliani & Hokao, 2006; Feldman, 1993). در آسیا، یو، ونگ و وو^۱ (۲۰۱۹) نشان دادند حس جمعی به عنوان واسطه‌گر بین ادراک از محیط محله و سلامت خودارزیابی شده سالمندان در هنگ‌کنگ عمل می‌کند. پژوهش حاضر از چارچوب نظری ژانگ، لو و وانگ (۲۰۲۲) (شکل ۳) استفاده کرده است، این محققین در هنگ‌کنگ با بررسی مسیر تأثیر انطباق شخص-محیط به صورت مستقیم و غیرمستقیم از طریق حس جمعی بر رضایت از زندگی سالمندان و با تفکیک حس جمعی به دو جنبه مکانی و مردمی گزارش کردند، جنبه مکانی حس جمعی تأثیر بیشتری بر رضایت کلی از زندگی دارد و رضایت از قابلیت پیاده‌روی، امکانات حمل و نقل عمومی، مراکز مراقبت‌های بهداشتی و فضای سبز، پارک‌ها و تفرجگاه‌ها از مولفه‌های اصلی حس تعلق مکانی هستند که به طور غیرمستقیم بر رضایت از زندگی سالمندان تأثیر می‌گذارد. از طرفی مدت زمان صرف‌شده برای فعالیت‌های خارج از خانه در محله مشترک، رابطه مثبت قوی با حس جمعی دارد (Zhang, Loo & Wang, 2022). همچنین سپری کردن زمان بیشتر در محله، علاوه بر حس تعلق جمعی، رضایت از زندگی را نیز افزایش می‌دهد (Ng et al, 2023).

شکل ۳. چارچوب مفهومی تحقیق
برگرفته از: Zhang, Loo & Wang, 2022

با عنایت به مطالب اشاره شده، با بررسی مدل‌ها و چارچوب‌های تحلیل تحقیقات مرتبط با موضوع مطالعه آشکار گشت که چارچوب ارائه شده توسط ژانگ، لو و وانگ (۲۰۲۲) (شکل ۳) برای تحلیل رضایت از زندگی سالمندان به عنوان مهمترین مدل تحلیل رضایتمندی مطرح است که ابعاد لازم برای ارزیابی کیفیت رضایتمندی سالمندان را در بردارد و در مطالعه حاضر مدل فوق به عنوان چارچوب مفهومی تحقیق انتخاب و ملاک عمل قرار گرفت.

پیشینه پژوهش

محمدیان، زنجری، ابوالفتحی ممتاز و دلبری (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای برای بررسی رضایت سالمندان شهر سنندج دو بخش سطوح رضایت از محل سکونت و عوامل پیشبین‌کننده را در نظر گرفتند که در سطوح رضایت از محل سکونت به ارزیابی ابعاد محل زندگی، دسترسی به خدمات و خرید، روابط اجتماعی با همسایه‌ها، ویژگی‌های داخلی خانه پرداخته شد. همچنین در عوامل پیشبینی‌کننده با بررسی حمایت محیط فیزیکی، محیط اجتماعی، به‌زیستن خودادراک و خصوصیات جمعیت شناختی نشان دادند رضایت از محل سکونت سالمندان در حد متوسط است. مطالعه محمدی، باستانی و حسینی (۲۰۲۱) با بررسی رابطه بین حمایت اجتماعی و رضایت از زندگی در سالمندان تهرانی دریافتند که بین میزان حمایت اجتماعی و رضایت از زندگی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

زوملسو، فیرو و هرمان-لونکه (۲۰۲۵)^۱ با مطالعه نقش محیط ساخته شده بر ارتقای پیری سالم توسط گزارش کردند یک محیط بسیار مناسب برای پیاده‌روی با مغازه‌های محلی می‌تواند ارتباط بیشتری با جامعه ایجاد کند و آرامش و اعتماد فردی را در فضای عمومی افزایش دهد. عناصر طبیعی مانند باغ‌های مرتب، درختان یکدست در پیاده‌روها، رنگ‌های متنوع برگ درختان و چمن‌های سرسبز در خیابان‌ها، بر سلامت روان سالمندان تأثیر مثبت می‌گذارند. این یافته‌ها برای طراحی شهری بسیار مهم هستند و راهنمایی‌های ارزشمندی را برای ایجاد محیط‌های فراگیر که از پیری سالم پشتیبانی می‌کنند، ارائه می‌دهند.

ژانگ، لو و وانگ (۲۰۲۲) با بررسی رابطه بین انطباق شخص-محیط و الگوهای فعالیت-سفر با میانجی‌گری احساس جمعی به محله و رضایتمندی سالمندان نشان دادند تعلق مکانی نسبت به حس تعلق مردمی تأثیر بیشتری بر رضایت کلی از زندگی دارد و بر اهمیت زیرساخت‌های عابر پیاده با کیفیت بالا و امکانات حمل و نقل عمومی در برنامه‌ریزی برای سالمندی در محل تأکید کردند. تیان و جی (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای در چین به بررسی عوامل مؤثر بر رضایت از زندگی سالمندان در چارچوب مفهوم سالمندی سالم پرداختند. نتایج نشان داد که دو مولفه کلیدی مشارکت اجتماعی/برابری اجتماعی و تأمین مالی/امنیت اقتصادی بیشترین تأثیر را بر رفاه سالمندان دارند. میسو، هایاشی، ایوای و یاماموتو^۳ (۲۰۲۲) در تحقیقی با عنوان عوامل مؤثر بر رضایت از زندگی سالمندان با نیازهای مراقبتی که در خانه زندگی می‌کنند انجام دادند نتایج این مطالعه حاکی از اهمیت تمرکز بر عوامل محیطی و تسهیل مشارکت سالمندان با نیازهای مراقبتی در فعالیت‌هایی است که می‌خواهند برای حفظ و بهبود رضایت از زندگی خود انجام دهند. درحالی‌که طبق نتایج مطالعه یائو و جیانگ^۴ (۲۰۲۰) در چین روابط همسایگی نقش بسزایی در افزایش رضایت از محل سکونت داشته است.

از سوی دیگر مطالعه لی و چن^۵ (۲۰۱۱) که در چین انجام شد، نشان داد امکانات جامعه از اهمیت بیشتری در پیش‌بینی رضایت از محل سکونت نسبت به امکانات و ویژگی‌های خانه برخوردار است. به طوری که نتایج مطالعه ممتاز، فلاحی و دلبری (۲۰۱۸) در کرج نشان داد سالمندان از فضای شهری رضایت نسبی داشتند، ایمنی و امنیت مناطق مسکونی به عنوان مهم‌ترین عوامل برای سالمندان شناسایی شدند. طبق مطالعه بایر، کامین و لانگ^۶ (۲۰۱۷) سالمندان سطوح بالاتری از رضایت مسکونی را نشان دادند که افزایش دلبستگی و کاهش دلخوری و کاهش آزار بین همسایگان در طول زمان و تعامل بین آنها اثرات مثبت بر رضایتمندی داشتند.

بررسی پژوهش‌های قبلی پیرامون موضوع نشان داد، مطالعات انجام یافته به صورت پراکنده و از ابعاد مختلف محیطی، اجتماعی، اقتصادی و انسانی به صورت جداگانه بدون ارائه مدل جامع به شناسایی عوامل مؤثر بر رضایت سالمندان پرداخته‌اند. از طرف دیگر نقش محیط‌های اجتماعی بر رضایتمندی به عنوان متغیر میانجی به اندازه‌ی کافی در بافت محله‌ای مورد کنکاش قرار نگرفته و تنها توسط ژانگ، لو و وانگ (۲۰۲۲) در هنگ‌کنگ بررسی شده است. از این‌رو این مطالعه درصدد است تا تصویر کامل‌تری از نقش میانجی‌گری ابعاد حس اجتماعی ارائه دهد. بخصوص در تحقیقات داخلی در کلانشهرها با بافت اجتماعی و کالبدی خاص، اثر واسطه‌ای حس اجتماعی تابحال مورد توجه قرار نگرفته که مطالعه‌ی حاضر درصدد پر کردن آن است.

بر این اساس، نوآوری پژوهش حاضر در آزمون نقش تعامل سالمندان با محیط محله و الگوی فعالیت در پیش‌بینی کیفیت رضایتمندی آنها با تأکید بر اثر میانجی‌گری احساس جمعی در محلات مسکونی کلانشهر تبریز می‌باشد.

روش پژوهش

مطالعه حاضر با انتخاب شکل (۳) به‌عنوان چارچوب مفهومی تحقیق، ویژگی‌های شخصی-محیطی و الگوی فعالیت را به‌عنوان متغیرهای مستقل برای سنجش میزان انطباق شخص-محیط در نظر گرفته است، همچنین احساس جمعی به‌عنوان متغیر میانجی و مطابق مدل مفهومی به دو بعد جداگانه مردمی و مکانی تفکیک و تحلیل شده است. ویژگی‌های اقتصادی-اجتماعی و فردی هم به عنوان متغیرهای کنترل لحاظ شده است.

1. Zumelzu, Fierro, & Herrmann-Lunecke
2. Tian & Ji
3. Misu, Hayashi, Iwai & Yamamoto
4. Yao & Jiang
5. Li & Chen
6. Beyer, Kamin & Lang

پژوهش حاضر در دسته مطالعات توصیفی-تحلیلی قرار دارد. جامعه آماری تحقیق شامل سالمندان بالای ۶۰ سال و دارای سلامت ذهن و بدون علائم اختلال شناختی مقیم در محله زعفرانیه تبریز هستند، محله مسکونی زعفرانیه، یکی از محله‌های جنوب شرقی تبریز است که از سمت شمال به دانشگاه تبریز و بلوار ۲۹ بهمن، از سمت شرق به ائل‌گلی و رجائی‌شهر، از سمت غرب به ساری‌زمین و از جنوب به کوی میرداماد و اتوبان شهید کسایی منتهی می‌شود. مدیریت شهری این محله زیر نظر شهرداری منطقه دو تبریز می‌باشد. داده‌ها از طریق ابزار پرسشنامه محقق ساخته با مراجعه حضوری به محل تجمع یا اقامت افراد سالمند جمع‌آوری گردیده است که شامل ۴۳ سوال با گویه‌های پنج گزینه‌ای طیف لیکرت بود و تنها پرسشنامه‌های تکمیل شده که در نهایت ۱۵۲ نمونه معتبر بود وارد تحلیل شدند. جهت رفع تردیدهای پاسخ‌دهندگان، کاهش خطای آزمون و آگاهی از دلایل انتخاب گزینه‌ها، اجرا به صورت حضوری توسط محققین در روزهای آفتابی بین ساعات ۱۱ تا ۱۳ انجام گرفته است.

در خصوص ویژگی‌های فردی و اجتماعی-اقتصادی، از طریق پرسشنامه اطلاعاتی درباره جنسیت، سطح تحصیلات، وضعیت اقتصادی، سن، شرایط زندگی با همسر یا با فرزندان، مدت اقامت، احساس سلامت، شرایط سلامت ذهنی و ارتباط با اهل خانواده و آشنایان جمع‌آوری گردید. برای سنجش الگوی فعالیت-سفر در خصوص درصد زمان اختصاص داده شده برای فعالیت‌های خارج از خانه و تعداد فعالیت‌های بیرون از خانه پرسش‌شوندگان نظرسنجی انجام گرفت. درباره ویژگی‌های محیطی اطلاعات مربوط به نوع مسکن (ویلا، آپارتمان، اجاره‌ای)؛ میزان رضایت از امکانات تفریحی، مراکز بهداشتی، حمل‌ونقل عمومی، پارک‌ها، فضای سبز، پیاده‌روها؛ ادراک پرسش‌شوندگان از قابلیت پیاده‌روی محله از نظر ایمنی، راحتی و دسترسی مورد سوال قرار گرفت. در خصوص حس جمعی از بعد مردمی سولاتی درباره تعامل و ارتباط با همسایگان، تمایل به کمک به همدیگر، راهنمایی از همسایگان در برخورد با مشکل، شرکت در فعالیت‌های مشترک محله، رابطه با همسایگان، اهمیت به رویدادها و اتفاقات محله، اشتیاق به شرکت در فعالیت‌های محله و از بعد مکانی سولاتی درباره میزان آیده‌ال بودن محله، رضایت از زندگی در محله، انتخاب مجدد محله برای زندگی در صورت فرصت دوباره، میزان گذراندن بهترین لحظات زندگی در محله و میزان احساس خانه و کاشانه با زندگی در محله مطرح گردید. روایی پرسشنامه به روش روایی محتوا توسط صاحب‌نظران متخصص در حوزه شهرسازی و سالمندان با تغییرات جزئی مورد تأیید قرار گرفت. پایایی پرسشنامه نیز با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۵۴ تأیید شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS26 و از آزمون‌های همبستگی و رگرسیون چندمتغیره خطی برای تعیین رابطه‌ها و میزان اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم استفاده گردید.

یافته‌ها و بحث

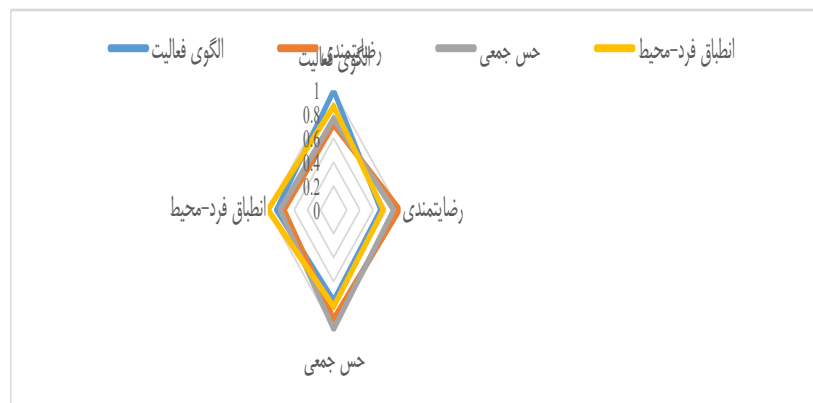
در این پژوهش، تعداد ۱۵۲ پرسشنامه تکمیل گردیده و نتایج حاصل از مشخصات فردی و اجتماعی-اقتصادی نمونه‌ها (جدول ۲) نشان می‌دهد، از کل پاسخگویان، ۵۷/۲ درصد گروه زن و ۴۲/۸ درصد گروه مرد مشارکت داشتند. تقریباً ۶۲/۵ درصد افراد جامعه نمونه دارای تحصیلات کارشناسی و بالاتر و ۵۴ درصد آنها وضعیت اقتصادی متوسط و از نظر توزیع سنی ۲۹/۶ درصد در رده سنی (۶۰-۷۰)، ۶۳/۹ درصد در رده سنی (۷۱-۸۰) هستند. از لحاظ نوع مسکن ۵۲ درصد ساکن ویلا، شخصی و ۴۸ درصد در آپارتمان ساکن بودند. از لحاظ شرایط زندگی ۵۱/۴ درصد پاسخ‌دهندگان با همسر، ۱۹ درصد با فرزندان و ۲۹/۶ درصد تنها زندگی می‌کردند و اکثر پرسش‌شوندگان ۲۰ سال و بیشتر در محدوده مورد مطالعه اقامت داشتند.

جدول ۲. آمار توصیفی نمونه‌ها بر حسب مشخصات فردی و اجتماعی-اقتصادی

مشخصات	تعداد	درصد	مشخصات	تعداد	درصد	مشخصات	تعداد	درصد
جنسیت	۸۷	۵۷/۲	سن	۴۵	۲۹/۶	شرایط زندگی	۷۸	۵۱/۴
زن	۶۵	۴۲/۸	۶۰-۷۰	۹۷	۶۳/۹	با همسر	۲۹	۱۹
مرد			۷۱-۸۰	۱۰	۶/۵	با فرزندان	۴۵	۲۹/۶
			بالای ۸۰			تنها		
تحصیلات	۵۷	۳۷/۵	نوع مسکن	۷۹	۵۲	مدت اقامت	۲۰	۱۳/۱
زیر دیپلم	۹۵	۶۲/۵	ویلاي شخصی	۷۳	۴۸	تا ۱۰ سال	۶۰	۳۹/۵
کارشناسی و بالاتر			آپارتمان	-	-	تا ۲۰ سال	۷۲	۴۷/۴
وضعیت اقتصادی	۴۵	۲۹/۶	اجاره‌ای			تا ۳۰ سال و بیشتر		
پایین	۸۲	۵۴						
متوسط	۲۵	۱۶/۴						
بالا								

ارتباط متغیرها

مدل مفهومی تحقیق به منظور تحلیل چگونگی روابط میان متغیرها با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون مورد بررسی قرار گرفت. نتایج (شکل ۴) نشان داد در محدوده مورد مطالعه رابطه بین انطباق شخص-محیط و رضایتمندی سالمندان با ضریب $(r=0.755)$ و بین احساس جمعی و رضایتمندی سالمندان با ضریب $(r=0.915)$ در سطح احتمال کمتر از ۱٪ همبستگی قوی برقرار است. به عبارتی در تعیین رضایت از زندگی سالمندان ابعاد حس جمعی دارای اهمیت زیادی است و نقش مهمی را در خصوص رضایتمندی ایفا می‌کند.

شکل ۴. همبستگی متغیرهای اصلی تحقیق

با عنایت به نقش نظریه انطباق و حس جمعی در بروز رضایتمندی، در مرحله بعد، میزان همبستگی رضایتمندی سالمندان با مولفه‌های ویژگی‌های شخصی-محیطی و ابعاد احساس جمعی به تفکیک مورد آزمون قرار گرفت. نتایج آزمون حاکی از برقراری رابطه معنی‌دار بین تمامی مولفه‌های نظریه انطباق و هر دو بعد حس جمعی با رضایتمندی (جدول ۳) در سطح احتمال کمتر از ۱٪ است. بیشترین همبستگی میان وضعیت مسکن و بعد مکانی حس جمعی با ضریب 0.988 و کمترین همبستگی بین ارتباط با خانواده و بستگان و سلامت ذهن با ضریب 0.627 حاکم است. از این‌رو میزان سازگاری جوامع محلی با نیازهای سالمندان و بهره‌مندی سالمندان از حس تعلق به جامعه را می‌توان پیش‌نیازی برای بروز رضایتمندی دانست. به عبارتی با توجه به مقادیر همبستگی، حس جمعی نقش مهمی را در پیش‌بینی رضایت سالمندان به خود اختصاص داده و ارتباط با خانواده و بستگان رابطه ضعیفی در ارتقای کیفیت زندگی ایفا می‌کند.

جدول ۳. نتایج آزمون همبستگی بین ویژگی‌های شخصی-محیطی و حس جمعی با رضایت از زندگی سالمندان

متغیرها	ویژگی شخصی		ویژگی محیطی		حس جمعی		رضایت از زندگی
	سلامت	رابطه با خانواده و بستگان	الگوی فعالیت-سفر	شرایط مسکن	محیط و امکانات محله	مردمی	مکانی
ویژگی	۱	۰/۶۲۷**	۰/۹۵۰**	۰/۹۵۸**	۰/۹۶۳**	۰/۸۸۱**	۰/۹۶۴**
شخصی	رابطه با خانواده	۱	۰/۶۲۴**	۰/۶۸۲**	۰/۶۸۰**	۰/۹۰۰**	۰/۷۱۹**
الگوی فعالیت-سفر			۱	۰/۸۶۴**	۰/۸۷۵**	۰/۷۶۷**	۰/۸۳۷**
ویژگی	شرایط مسکن			۱	۰/۹۷۵**	۰/۹۰۵**	۰/۹۷۴**
محیطی	محیط و امکانات				۱	۰/۹۰۹**	۰/۹۵۰**
حس جمعی	مردمی					۱	۰/۸۱۶**
	مکانی						۰/۹۸۰**
رضایت از زندگی							۱

** به مفهوم معنی‌دار در سطح احتمال ۱٪

میزان اثرگذاری متغیرها بر رضایتمندی سالمندان

به منظور تعیین میزان اثرگذاری متغیرهای مربوطه بر رضایتمندی سالمندان ساکن در محله زعفرانیه تبریز از آزمون رگرسیون خطی چندمتغیره استفاده شد. نتایج آزمون بیانگر میزان برخورداری حد بالای رضایتمندی از مولفه‌های تحقیق است. طبق جدول (۴) از چارچوب نظریه انطباق شخص-محیط، ویژگی‌های شخصی با ضریب ۰/۶۰۵ در مقایسه با ویژگی‌های محیطی با ضریب ۰/۲۹۱ با اثرگذاری مستقیم بیشتر در درجه اهمیت بالاتری قرار دارد. بنابراین وجود ارتباط با اعضای خانواده و بستگان و برخورداری از سلامت ذهنی مهم‌ترین عامل در رضایتمندی سالمندان محسوب می‌شود. در خصوص ابعاد احساس جمعی اثرگذار بر رضایتمندی نتایج آزمون نشان داد بعد مکانی با ضریب ۰/۶۶۹ دارای بیشترین تأثیر و بعد مردمی با ضریب ۰/۲۶۶ دارای کمترین تأثیر می‌باشد. از این‌رو هر دو بعد احساس جمعی پیش‌بینی‌کننده‌های معنی‌داری برای رضایت از زندگی هستند و بعد مکانی حس جمعی در درجه اهمیت بالاتری نسبت به بعد مردمی قرار دارد. این یافته اهمیت دل‌بستگی مکانی و اعتماد به محله و رضایت از محیط ساخته شده محله را تأیید می‌کند که سالمندان از این طریق رضایت بیشتری کسب می‌کنند.

جدول ۴. نتایج آزمون رگرسیون بین ویژگی‌های شخص-محیط و ابعاد حس جمعی با رضایتمندی

Sig.	t	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده		مولفه‌ها
		B	اشتباه استاندارد	Beta	ضرایب استاندارد شده	
۰/۰۰۷	-۲/۸۱۷	-۰/۳۲۳	۰/۱۱۵	-	-	مقدار ثابت
۰/۰۰۰	۴/۳۹۸	۰/۷۴۸	۰/۱۷۰	۰/۶۰۵	۰/۶۰۵	ویژگی شخصی
۰/۰۰۰	۲/۸۴۶	۰/۳۷۷	۰/۱۳۲	۰/۲۹۱	۰/۲۹۱	ویژگی محیطی
۰/۰۰۲	۳/۲۱۷	۰/۲۷۹	۰/۰۸۷	۰/۲۶۶	۰/۲۶۶	بعد مردمی
۰/۰۰۶	۸/۳۶۳	۰/۷۰۴	۰/۰۸۴	۰/۶۶۹	۰/۶۶۹	بعد مکانی

طبق جدول (۵ و ۶) ویژگی‌های شخصی بر هر دو بعد حس جمعی اثر مثبت دارد ولی ویژگی‌های محیطی تنها بر بعد مکانی حس جمعی اثرگذار است و الگوی فعالیت-سفر سالمندان بر بعد مردمی حس جمعی اثر معکوس و بر بعد مکانی اثر مثبت دارد. به طور مشخص، سالمندانی که تمایل دارند فعالیت‌های روزمره خود را در محله مشترک انجام دهند، از حس تعلق بالاتری از بعد مکانی برخوردارند که در نهایت به رضایت بیشتر از زندگی منجر می‌شود.

جدول ۵. نتایج آزمون رگرسیون بین ویژگیهای شخصی-محیطی و حس جمعی (بعد مردمی)

مؤلفه ها	B	اشتباه استاندارد	ضرایب استاندارد شده		t	Sig.
			Beta			
مقدار ثابت	-.۱۱۱	۰/۱۱۲	-		-.۵۴۳	۰/۳۲۶
ویژگیهای شخصی	۱/۰۷۲	۰/۰۶۸	۱/۱۲۳		۱۵/۶۶۵	۰/۰۰۰
الگوی فعالیت-سفر	-.۱۲۳	۰/۰۵۵	-.۱۶۲		-۲/۲۶۳	۰/۰۲۸

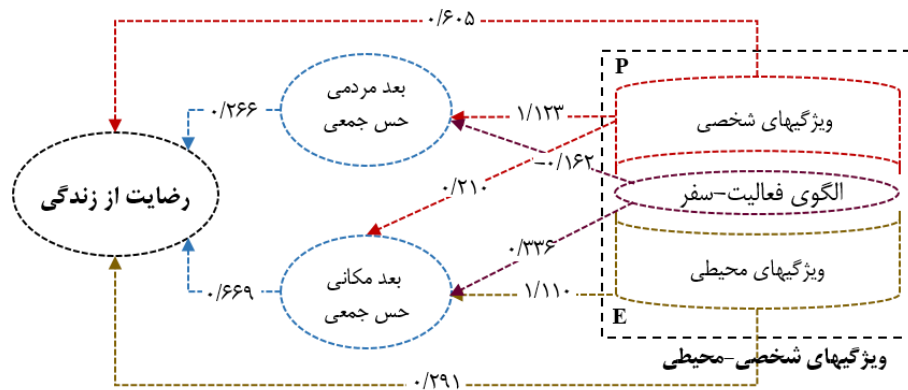
جدول ۶. نتایج آزمون رگرسیون بین ویژگیهای شخصی-محیطی و حس جمعی (بعد مکانی)

مؤلفه ها	B	اشتباه استاندارد	ضرایب استاندارد شده		t	Sig.
			Beta			
مقدار ثابت	-.۲۹۹	۰/۰۹۵	-		-۳/۱۶۰	۰/۰۰۳
ویژگیهای شخصی	۰/۲۴۸	۰/۰۷۴	۰/۲۱۰		۰/۳۲۷	۰/۰۰۲
ویژگیهای محیطی	۱/۱۸۸	۰/۱۱۱	۱/۱۱۰		۱۰/۶۵۸	۰/۰۰۰
الگوی فعالیت-سفر	۰/۳۱۵	۰/۰۷۵	۰/۳۳۶		۴/۲۰۷	۰/۰۰۰

در خصوص مشخصات فردی و اجتماعی-اقتصادی بررسی آزمون نشان داد، سالمندانی که با همسر زندگی می کنند در مقایسه با سالمندانی که به تنهایی یا با فرزندان خود زندگی می کنند از رضایت بالایی برخوردارند. از طرفی مدت اقامت و وضعیت اقتصادی هم اثر مثبت بر رضایتمندی سالمندان نشان داد. در مورد نوع مسکن، افراد مسنی که در ویلاهای شخصی زندگی می کنند، رضایتمندی بالایی را گزارش کرده اند، در مقابل، افرادی که سطح تحصیلات بالایی داشتند رضایت کمتری از زندگی گزارش کردند و میان این دو متغیر رابطه خطی معکوس برقرار است. شایان ذکر است، این رابطه بین سایر عوامل فردی مانند شرایط سنی، جنسی با رضایتمندی برقرار نیست.

بحث

با توجه به ضرایب تأثیرگذاری شکل (۵) مدل مسیر متغیرها را نشان می دهد و تحلیل مسیر یافته ها با محاسبه اثرات مستقیم و غیرمستقیم در جدول (۷) حاکی از آن است، هر دو بعد احساس جمعی به صورت مثبت و معنادار بر رضایت از زندگی سالمندان تأثیر مستقیم می گذارد و بعد مکانی بر رضایت از زندگی افراد مسن تأثیر بیشتری دارد که این موضوع، نقش کلیدی تعلق مکانی و رضایت از محله را در ارتقای کیفیت زندگی پررنگ می کند، این یافته با مطالعه ژانگ، لو و وانگ (۲۰۲۲) همخوانی دارد. در رابطه با نظریه انطباق شخص-محیط، ویژگی های شخصی به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم از طریق هر دو بعد احساس جمعی بر رضایت از زندگی تأثیر می گذارد که اثر مستقیم آن پررنگ تر است و اثر غیرمستقیم آن از نظر بعد مردمی بیشتر است که بیانگر اهمیت سلامت ذهن و ارتباطات با اعضای خانواده و مشارکت در تعاملات اجتماعی است. از سوی دیگر ویژگی های محیطی نیز به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم از طریق فقط بعد مکانی احساس جمعی بر رضایت اثر معنی داری دارد که اثر غیرمستقیم آن بیشتر است، این امر اهمیت خصوصیات محیط محله و مسکن مناسب و در پی آن ایجاد حس تعلق مکانی با افزایش سن را پررنگ می کند. این یافته از نظر اثر مستقیم ویژگی های شخصی-محیطی بر رضایتمندی سالمندان با مطالعه یان، گائو و برایتونگ (۲۰۱۵) همسو است و با مطالعه سان و همکاران (۲۰۲۰) که رابطه معنی داری بین فضای سبز محله و دلبستگی مکانی افراد پیدا نکردند، مغایر است و با مطالعه لائو و آلمن (۱۹۹۲) نیز همسو است، به این دلیل که آنها گزارش کردند عوامل اثرگذار در مکان، تعاملات میان انسان با انسان و انسان با مکان و فعالیت ها است؛ به این معنی که نوع فعالیت های مکان، سبب برآورده شدن نیازها و انتظارات فرد از مکان می گردد و مکان باید ظرفیت برآورده کردن نیازها و انتظارات فرد از مکان را پاسخ دهد.

شکل ۵. مدل مسیر متغیرها

همچنین تحلیل یافته‌ها گویای آن است الگوی فعالیت-سفر به صورت غیرمستقیم از طریق بعد مکانی حس جمعی اثر مثبت و معنادار و از طریق بعد مردمی اثر منفی بر رضایتمندی دارد. بدین ترتیب سالمندانی که مدت زمانی را برای فعالیت‌های خارج از خانه در محیط محله سپری می‌کنند، احساس تعلق بالاتری از بعد مکانی دارند. این امر بر ادراک محیط ساخته شده محله تأکید دارد که پیوند بین افراد و مکان را تقویت نماید و بدین صورت دلبستگی و رضایت بیشتری رخ می‌دهد و نقش کم‌رنگ تعاملات و کنترل اجتماعی محلات در کیفیت زندگی را بیان می‌کند. این یافته از بعد مکانی با مطالعه گاردنر^۱ (۲۰۱۱) که گزارش کردند پیوند اشخاص و مکان در اثر تعاملات اجتماعی در محله مشترک تسهیل می‌گردد، همخوانی دارد. همچنین در تأیید یافته ژانگ، لو و وانگ (۲۰۲۲) است که دریافتند درصد زمان صرف شده برای فعالیت‌های بیرون از خانه در محله مشترک، رابطه مثبت قوی با حس اجتماع دارد.

جدول ۷. اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر رضایت از زندگی سالمندان (تحلیل مسیر متغیرها)

متغیرها	نوع تأثیر بر متغیر وابسته		میزان کل تأثیر (ارزش Beta)
	مستقیم	غیرمستقیم	
ویژگی‌های شخصی	۰/۶۰۵	$(1/123 * 0/266) + (0/210 * 0/669) = 0/440$	۱/۰۴۵
ویژگی‌های محیطی	۰/۲۹۱	$1/110 * 0/669 = 0/742$	۱/۰۳۳
الگوی فعالیت-سفر	-	$(-0/162 * 0/266) + (0/336 * 0/669) = 0/181$	۰/۱۸۱

بنابراین می‌توان گفت در مجموع تأثیر کلی انطباق شخص-محیط به واسطه برخورداری از میانجی‌گری حس جمعی بیشتر می‌باشد. از این رو میزان سازگاری سالمند-محیط نقش مهمی در پیش‌بینی رضایت از زندگی سالمندان به طور مستقیم و به واسطه حس جمعی به طور غیرمستقیم ایفا می‌کند.

نتیجه‌گیری

با عنایت به پدیده سریع سالخوردگی در جوامع شهری و نقش ابعاد گوناگون محیط زندگی و روابط بین این ابعاد در رضایتمندی این قشر از جامعه و تأثیر کیفیت زندگی این گروه در سلامت روانی جوامع شناسایی عوامل اصلی و واسطه‌ای اثرگذار بر رضایت آنها امری حیاتی است. چون این عوامل و روابط حاکم بین آنها تجربه زیستی سالمندان را تحت تأثیر قرار داده و بر سطح رضایت از زندگی آنها اثر می‌گذارند. در این راستا مطالعه حاضر با هدف ارزیابی رابطه و چگونگی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم نظریه انطباق شخص-محیط و الگوی فعالیت بر رضایت از زندگی سالمندان با میانجی‌گری ابعاد حس جمعی در محله زعفرانیه شهر تبریز مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها براساس مقادیر همبستگی نشان داد اولاً احساس جمعی بویژه بعد مکانی، ثانیاً انطباق شخص-محیط قوی‌ترین پیش‌بین‌کننده‌های رضایتمندی سالمندان در محله زعفرانیه تبریز هستند. سپس با توجه به مقادیر ضرایب اثرگذاری این موضوع استنباط شد که بعد مکانی حس جمعی و سپس ویژگی‌های شخصی دارای بیشترین اثرگذاری مستقیم می‌باشند، سهم مستقیم و قوی‌تر ویژگی‌های شخصی در مقایسه با

ویژگی‌های محیطی تأکید بر حمایت از سلامت روانی و تقویت پیوندهای خانوادگی سالمندان بر رضایت آنان از زندگی دارد. یعنی یک سالمند با سلامت ذهنی خوب و ارتباطات خانوادگی مستحکم، از توانایی بیشتری برخوردار است و از زندگی لذت بیشتری می‌برد. از سوی دیگر هر دو مولفه ویژگی‌های شخصی و محیطی به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم از طریق حس جمعی بر رضایتمندی سالمندان تأثیر می‌گذارند. بنابراین نقش واسطه‌ای ابعاد احساس جمعی بر رضایت اثبات گردید که از نظر اهمیت اثر مستقیم ویژگی شخصی و اثر غیرمستقیم ویژگی محیطی پررنگ‌تر است، بدین ترتیب اگرچه هر دو مولفه ویژگی‌های شخصی و محیطی با رضایت مرتبط هستند، ولی تحلیل مسیر نشان داد که مسیر اصلی تأثیرگذاری، اغلب غیرمستقیم و از طریق تقویت حس تعلق مکانی است. به ویژه یافته‌ها بیانگر آن است که در خصوص ویژگی‌های محیطی، اثر غیرمستقیم آن از طریق بعد مکانی، پررنگ‌تر از اثر مستقیم آن بر رضایت است. در مجموع اثرات غیرمستقیم ویژگی‌های شخصی-محیطی بواسطه برخورداری از بعد مکانی حس جمعی بیشتر از اثرات مستقیم است. به عبارتی دیگر یافته‌ها حاکی از آن است که رابطه بین متغیرهای تحقیق عمدتاً به صورت غیرمستقیم و از طریق تقویت حس تعلق مکانی عمل می‌کند. از این رو می‌توان گفت مهم‌ترین یافته تحقیق، اثبات نقش محوری بعد مکانی احساس جمعی است که ضریب همبستگی بسیار قوی و سهم تأثیرگذاری بالای این متغیر گواهی روشن بر این ادعاست. این نتیجه به این معناست که برای سالمندان ساکن محدوده مورد مطالعه، دلبستگی به محله، احساس تعلق به فضاهای عمومی و رضایت از محیط کالبدی نقش بسیار پررنگ‌تری در رضایت کلی از زندگی دارد و بر اهمیت زیرساخت‌های فیزیکی و کیفیات فضایی محله اشاره دارد.

از سوی دیگر تحلیل یافته‌ها نشان داد الگوی فعالیت-سفر از طریق بعد مکانی احساس جمعی بر رضایت از زندگی سالمندان اثر غیرمستقیم مثبتی دارد. بدین ترتیب یافته مربوط به الگوی فعالیت-سفر یکی از کاربردی‌ترین نتایج این پژوهش برای طراحی شهری است. سالمندانی که زمان بیشتری را برای فعالیت‌های روزمره در فضای عمومی محله خود صرف می‌کنند، حس تعلق مکانی بالاتری را تجربه کرده و در نتیجه رضایت بیشتری دارند. این امر به وضوح نشان می‌دهد که محله‌های پیاده‌محور، زنده و فعال که امکان تعامل غیرفعال و فعال ساکنین با فضا را فراهم می‌کنند، بستر اصلی شکل‌گیری تعلق مکانی و در نهایت، رضایت از زندگی هستند. برعکس، محله‌هایی که سالمندان را به داخل خانه‌ها می‌رانند، به طور غیرمستقیم عاملی برای کاهش رضایت و احساس انزوا هستند.

در کل هماهنگی سالمند-محیط نه تنها به صورت مستقیم، بلکه به طور غیرمستقیم نیز از طریق میانجی‌گری حس جمعی و الگوی فعالیت، نقش تعیین‌کننده‌ای در پیش‌بینی رضایت از زندگی سالمندان دارد. براین اساس طبق نظریه انطباق شخص-محیط، رضایتمندی سالمندان عمدتاً بر اساس ادراک مثبت از کیفیت محیط محله و سلامت ذهن و روابط خانوادگی و بستگان شکل می‌گیرد و میزان کیفیت زندگی سالمندان به واسطه بهره‌مندی بیشتر و مطلوب از ابعاد احساس جمعی و در پی آن ارتقای حس تعلق بیشتر می‌شود و می‌توان این گونه ادعا کرد که سالمندان در محیط‌های هماهنگ با نیازها و ارزش‌های فردی و با حفظ نقش‌های اجتماعی و فعالیت‌های داوطلبانه و در پی آن ارتقای حس اجتماعی، از رضایت بالاتری برخوردار می‌شوند. پس یک محیط حمایتی موفق برای سالمند، محیطی است که نه تنها نیازهای عملکردی او را برآورده می‌سازد، بلکه روحیه و روان سالمند را نیز خطاب قرار می‌دهد و به او این احساس را می‌بخشد که این محله، خانه من است. بنابراین چارچوب اثبات شده می‌تواند برای بهبود کیفیت زندگی سالمندان کاربرد گسترده‌ای در عرصه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری داشته باشد و مبنایی برای سیاست‌گذاری‌های جامع‌نگر در حوزه سالمندی ارائه نماید.

References

- Abdollahi, R., & Babazadeh Oskouei, S. (2023). Comparison of Women's Satisfaction and Empowerment through an Asset-Based Approach in Formal and Informal Settlements (Case Study: Zafaraniyeh and Rezvanshahr Neighborhoods in Tabriz). *International Journal of Architecture and Urban Development*, 5(4), 33-48. (in Persian) DOI: [10.30495/IJAUD.2023.71971.1671](https://doi.org/10.30495/IJAUD.2023.71971.1671).
- Beyer, A., Kamin, S. T., & Lang, F. R. (2017). Housing in old age: Dynamical interactions between neighborhood attachment, neighbor annoyance, and residential satisfaction. *Journal of Housing for the Elderly*, 31(4), 382-393. DOI: [10.1080/02763893.2017.1335671](https://doi.org/10.1080/02763893.2017.1335671)
- Burton, E. J., Mitchell, L., & Stride, C.B. (2011). Good places for ageing in place: Development of objective built environment measures for investigating links with older people's wellbeing. *BMC Public Health*, 11(1), 839. URL: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/11/839>

- Chavis, D., & Pretty, G. M. H. (1999). Sense of community: Advances in measurement and application. *Journal of Community Psychology*, 27(6), 635–642. URL: [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6629\(199911\)27:6%3C635::AID-JCOP1%3E3.0.CO;2-F](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6629(199911)27:6%3C635::AID-JCOP1%3E3.0.CO;2-F)
- Cherry, K. E., E. J. Walker, J. S. Brown, J. Volaufova, L. R. LaMotte, D. A. Welsh, L. J. Su, S. M. Jazwinski, R. Ellis, R. Wood, et al. (2013). Social engagement and health in younger, older, and oldest old adults in the Louisiana healthy aging study. *Journal of Applied Gerontology: The Official Journal of the Southern Gerontological Society*, 32 (1):51–75. Doi: [10.1177/0733464811409034](https://doi.org/10.1177/0733464811409034)
- Chipuer, H. M., & Pretty, G. M. (1999). A review of the sense of community index: Current uses, factor structure, reliability, and further development. *Journal of Community Psychology*, 27(6), 643–58. URL: <https://doi.org/10.1002/%28SICI%291520-6629%28199911%2927%3A6%3C643%3A%3AAID->
- Cramm, J. M., Van Dijk, H. M., & Nieboer, A. P. (2013). The importance of neighborhood social cohesion and social capital for the wellbeing of older adults in the community. *The Gerontologist*, 53(1), 142–52. DOI: [10.1093/geront/gns052](https://doi.org/10.1093/geront/gns052)
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71–75. URL: https://psycnet.apa.org/doi/10.1207/s15327752jpa4901_13
- Fernández-Carro, C., Módenes, J. A., & Spijker, J. (2015). Living conditions as predictor of elderly residential satisfaction. A cross-European view by poverty status. *Eur J Ageing* 2015; 12(3), 187–202. DOI: [10.1007/s10433-015-0338-z](https://doi.org/10.1007/s10433-015-0338-z)
- Fernández-Portero, C., Alarcón, D., & Padura, Á. B. (2017). Dwelling conditions and life satisfaction of older people through residential satisfaction. *Journal of Environmental Psychology*, 49, 1–7. DOI: [10.1016/j.jenvp.2016.11.003](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.11.003)
- Gardner, P. J. (2011). Natural neighborhood networks— Important social networks in the lives of older adults aging in place. *Journal of Aging Studies*, 25(3), 263–71. DOI: [10.1016/j.jaging.2011.03.007](https://doi.org/10.1016/j.jaging.2011.03.007)
- Gharehbaglou, M., Ghaffari, A., & Cenmar Asl, R. (2024). The Effect of Sense of Community on the Formation of Behavior Settings (Case Study: Ritual Public Spaces of Tabriz). *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 21(130), 61–76. (in Persian) DOI: [10.22034/BAGH.2024.392773.5365](https://doi.org/10.22034/BAGH.2024.392773.5365)
- Giuliani, J., & Hokao, K. (2006). Research on Residential Lifestyles in Japanese Cities from the Viewpoints of Residential Preference, Residential Choice and Residential Satisfaction, *Landscape Urban Plan*, 78(3), 165–178. URL: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2005.07.004>
- Hadavi, S. (2017). Direct and indirect effects of the physical aspects of the environment on mental well-being. *Environment and Behavior*, 49 (10), 1071–1104. URL: <https://doi.org/10.1177/0013916516679876>
- Havighurst, R. J. (1961). Successful aging. *The Gerontologist*, 1, 8–13. URL: <https://doi.org/10.1093/geront/1.1.8>
- Hill, J. (1996). Psychological sense of community: Suggestions for future research. *Journal of Community Psychology*, 24, 431–438. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1520-6629\(199610\)24:4<431::AID-JCOP10>3.0.CO;2-T](https://doi.org/10.1002/(SICI)1520-6629(199610)24:4<431::AID-JCOP10>3.0.CO;2-T)
- Ibrahim, R., Momtaz, Y.A., & Hamid, T. A. (2013). Social Isolation in Older Malaysians: Prevalence and risk factors. *Psychogeriatrics*, 13(2), 71–9. DOI: [10.1111/psyg.12000](https://doi.org/10.1111/psyg.12000)
- Jacobs, J. (1992). *The death and life of great American cities*. New York: Vintage.
- James W. Vander Zanden. (1997). *Human Development* (Vols. 1 & 2). Translated by Hamza Ganji. Tehran: Besat Publications. (in Persian)
- Kahana, E., Lovegreen, L., & Kahana, B. (2003). Person, environment, and person-environment fit as influences on residential satisfaction of elders. *Environ Behav*, 35(3), 434–53. DOI: [10.1177/0013916503035003007](https://doi.org/10.1177/0013916503035003007)
- Karami, I., Najafi, M., Javan Forouzande, A. and Abdollahi, R. (2022). Explain the architectural design strategies of nursing homes from the perspective of satisfaction Case Study: Nursing Homes ("Ata", "Marhamat" and "Aftab") in Ardabil. *Journal of Architectural Thought*, 6(11), 55–72. (in Persian) DOI: [10.30479/at.2021.14377.1640](https://doi.org/10.30479/at.2021.14377.1640)
- Kearney, A. R. (2006). Residential development patterns and neighborhood satisfaction. *Environment and Behavior* 38(1), 112–39. DOI: [10.1177/0013916505277607](https://doi.org/10.1177/0013916505277607)
- Kim, J., & Kaplan, R. (2004). Physical and Psychological Factors in Sense of Community: New Urbanist Kentlands and Nearby Orchard Village. *Environment and Behavior*, 36, 313–340. URL: <https://doi.org/10.1177/0013916503260236>
- Lane, A. P., Wong, C. H., Mocnik, S., Song, S., & Yuen B. (2020). Association of neighborhood social capital with quality of life among older people in Singapore. *Journal of Aging and Health*, 32(7–8), 841–50. DOI: [10.1177/0898264319857990](https://doi.org/10.1177/0898264319857990)
- Lawton, M. P. (1977). An ecological theory of aging applied to elderly housing. *Journal of Architectural Education*, 31(1), 8–10.

- Lawton, M. P. (1985). The elderly in context: Perspectives from environmental psychology and gerontology. *Environment and Behavior*, 17(4), 501-19. DOI: [10.1177/0013916585174005](https://doi.org/10.1177/0013916585174005)
- Lee, Say-Wah, Chuen-Wah Seow, and Ke Xue. (2021). Residents' Sustainable City Evaluation, Satisfaction and Loyalty: Integrating Importance-Performance Analysis and Structural Equation Modelling. *Sustainability*, 13(12). URL: <https://doi.org/10.3390/su13126766>
- Lemon, B. W., Bengtson, V. L., and Peterson, J. A. (1972). An exploration of the activity theory of aging: Activity types and life satisfaction among in-movers to a retirement community. *Journal of Gerontology* 27 (4), 511-23. DOI: [10.1093/geronj/27.4.511](https://doi.org/10.1093/geronj/27.4.511)
- Li, B., & Chen, S. (2011). A study of residential condition and satisfaction of the elderly in China. *Journal of Housing for the Elderly*, 25(1), 72-88. DOI: [10.1080/02763893.2011.545746](https://doi.org/10.1080/02763893.2011.545746)
- Long, D. A., and Perkins, D. D. (2003). Confirmatory factor analysis of the Sense of Community Index and development of a Brief SCI. *Journal of Community Psychology*, 31(3), 279-96. DOI: [10.1002/jcop.10046](https://doi.org/10.1002/jcop.10046)
- Long, D. A., and Perkins, D. D. (2007). Community social and place predictors of sense of community: A multilevel and longitudinal analysis. *Journal of Community Psychology*, 35(5), 563-81. DOI: [10.1002/jcop.20165](https://doi.org/10.1002/jcop.20165)
- Loo, B. P. Y., Zhang, F., Hsiao, J. H., Chan, A. B., and Lan, H. (2021). Applying the hidden Markov model to analyze urban mobility patterns: An interdisciplinary approach. *Chinese Geographical Science*, 31(1), 1-13. DOI: [10.1007/s11769-021-1173-0](https://doi.org/10.1007/s11769-021-1173-0)
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). *Place Attachment: A Conceptual Inquiry*, New York, Plenum press.
- Matsuo, M., Nagasawa, J., Yoshino, A., Hiramatsu, K., and Kurashiki, K. (2003). Effects of activity participation of the elderly on quality of life. *Yonago Acta Medica*, 46(1): 17-24. URL: https://www.lib.tottori-u.ac.jp/yam/yam/yam46-1/46_017-024.pdf
- McMillan, D. W., & Chavis, D. M. (1986). Sense of community: A definition and theory. *Journal of Community Psychology*, 14(1), 6-23. doi: [10.1002/1520-6629\(198601\)14:13.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/1520-6629(198601)14:13.0.CO;2-I)
- Melania Jelowdar, Sh., Nosrati, M., & Youmi, A. (2023). Identifying the factors affecting the level of satisfaction of the elderly with the provision of services at the nursing home in Shahryar city. *Journal of Social Order and Developement*, 1(1), 47-64. (in Persian) DOI: [10.22080/sod.2023.24963.1007](https://doi.org/10.22080/sod.2023.24963.1007)
- Misu, Y., Hayashi, S., Iwai, N., & Yamamoto, T. (2022). Factors affecting the life satisfaction of older people with care needs who live at home. *Geriatrics*, 7(5), 117. DOI: [10.3390/geriatrics7050117](https://doi.org/10.3390/geriatrics7050117)
- Mohammadi, F., Bastani, F., & Hosseini, R. (2021). Successful aging focused on the dimensions of perceived social support and mental vitality in the elderly referred to the health centers of Iran University of Medical Sciences (2020). *Iran Journal of Nursing*, 34(131), 55-69. (in Persian) URL: <http://dx.doi.org/10.52547/ijn.34.131.55>
- Mohammadyan, P., Zanjari, N., Abolfathi Momtaz, Y., & Delbari, A. (2022). Residential satisfaction and its related factors among older adults in Sanandaj city, *Motaleate Shahri*, 12(46), 77-88. (in Persian) URL: <https://doi.org/10.34785/J011.2023.007>
- Momtaz, Y. A., Fallahi, B., & Delbari, A. (2018). Residential satisfaction among Iranian Senior Citizens. *The Open Psychology Journal*, 11(1). URL: <http://dx.doi.org/10.2174/1874350101811010089>
- Moustafa, Y. (2009). Design and Neighborhood Sense of Community: An Integrative and Cross-culturally Valid Theoretical Framework. *International Journal of Architectural Research*, 3(1), 71-91. URL: <https://doi.org/10.26687/archnet-ijar.v3i1.254>
- National Institute on Aging (NIA, 2021). Promoting Healthy Aging.
- Phillips, D. R., K. H. C. Cheng, A. G. O. Yeh, and O.-L. Siu. (2010). Person-environment (P-E) fit models and psychological well-being among older persons in Hong Kong. *Environment and Behavior*, 42(2), 221-42. URL: <https://doi.org/10.1177/0013916509333426>
- Phillips, D. R., Siu, O.L., Yeh, A. G., & Cheng, K. H. (2004). Factors influencing older persons' residential satisfaction in big and densely populated cities in Asia: A case study in Hong Kong. *Ageing International*, 29, 46-70. DOI: [10.1007/s12126-004-1009-0](https://doi.org/10.1007/s12126-004-1009-0)
- Prezza, M., Amici, M., Roberti, T., & Tedeschi, G. (2001). Sense of Community Referred to the Whole Town: Its Relations with Neighboring, Loneliness, Life satisfaction, and Area of Residence. *Journal of Community Psychology*, 29(1), 29-52. URL: [https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/1520-6629\(200101\)29:1%3C29::AID-JCOP3%3E3.0.CO;2-C](https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/1520-6629(200101)29:1%3C29::AID-JCOP3%3E3.0.CO;2-C)
- Rioux, L., & Werner, C. (2011). Residential satisfaction among aging people living in place. *Journal of environmental psychology*, 31(2), 158-169. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.12.001>
- Rojo Perez, F., Fernandez-Mayoralas Fernandez, G., Pozo Rivera, E., & Manuel Rojo Abuin, J. (2001). Ageing in place: Predictors of the residential satisfaction of elderly. *Social Indicators Research*, 54, 173-208. URL: <https://doi.org/10.1023/A:1010852607362>
- Salehinia, M., Madani, R., & Ale, S. F. F. (2020). Elderly Satisfaction Priorities in Residential Complexes' Open Spaces. *Soffeh*, 30(2), 45-56. (in Persian) URL: <https://doi.org/10.29252/soffeh.30.2.45>

- Sarason, S. B. (1974). The psychological sense of community: Prospects for a community psychology. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sarkar, C., Gallacher, J., & Webster, C. (2013). Urban built environment configuration and psychological distress in older men: Results from the Caerphilly study. *BMC Public Health*, 13 (1), 695. DOI: [10.1186/1471-2458-13-695](https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-695)
- Sorensen, A. (2009). Neighborhood streets as meaningful spaces: Claiming rights to shared spaces in Tokyo. *City & Society* 21 (2):207–29. DOI: [10.1111/j.1548-744x.2009.01022.x](https://doi.org/10.1111/j.1548-744x.2009.01022.x)
- Sun, Y., Fang, Y., Yung, E. H., Chao, T. Y. S., & Chan, E. H. (2020). Investigating the links between environment and older people's place attachment in densely populated urban areas. *Landscape and Urban Planning*. 203:103897. DOI:[10.1016/j.landurbplan.2020.103897](https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103897)
- Tian, X., & Ji, Y. (2022). Life Satisfaction Among Chinese Elderly Based on Healthy Aging.
- Wahl, H. W., & Oswald, F. (2010). Environmental perspectives on ageing. In *The Sage handbook of social gerontology*, ed. D. Dannefer and C. Phillipson, 111–24. London: Sage. URL: [10.4135/9781446200933.n8](https://doi.org/10.4135/9781446200933.n8)
- Warr, P., V. Butcher, and I. Robertson. 2004. Activity and psychological well-being in older people. *Aging & Mental Health* 8 (2), 172–83. DOI: [10.1080/13607860410001649662](https://doi.org/10.1080/13607860410001649662)
- Yan, B., Gao, X., & Breitung, W. (2015). Neighbourhood determinants for life satisfaction of older people in Beijing. In *Mobility, sociability and well-being of urban living* (pp. 231-248). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-662-48184-4_11
- Yu, R., Wong, M., & Woo, J. (2019). Perceptions of neighborhood environment, sense of community, and self-rated health: an age-friendly city project in Hong Kong. *Journal of urban health*, 96(2), 276-288. DOI: [10.1007/s11524-018-00331-3](https://doi.org/10.1007/s11524-018-00331-3)
- Zhang, F., Loo, B. P., & Wang, B. (2022). Aging in place: From the neighborhood environment, sense of community, to life satisfaction. *Annals of the American Association of Geographers*, 112(5), 1484-1499. URL: <https://doi.org/10.1080/24694452.2021.1985954>
- Zhang, J., Yu, N. X., Zhang, J., & Zhou, M. (2017). Sense of community and life satisfaction in Chinese older adults: Moderating roles of personal and partner resilience. *Journal of Community Psychology*, 45(5), 577-586. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/jcop.21878>
- Zhang, X., English, A. S., Li, X., Yang, Y., Stanciu, A., & Shuang, W. (2023). International students' collective resilience in crisis: Sense of community reduced anxiety via social contact and social support during lockdown. *Heliyon*, 9(4). URL: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e15298>
- Zumelzu, A., Fierro, M. M., & Herrmann-Lunecke, M. G. (2025). Mental wellbeing and aging in place: The role of the built environment in promoting healthy aging. *Health & Place*, 93, 103471. URL: <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2025.103471>